

Benita Laumane

Jūra

latviešu valodā
un folklorā

Kurzemes
Humanitārais institūts

Liepājas Universitāte
Kurzemes Humanitārais institūts

Benita Laumane

J Ū R A

**latviešu valodā un folklorā:
etnolingvistiskais aspekts**

Liepāja 2013

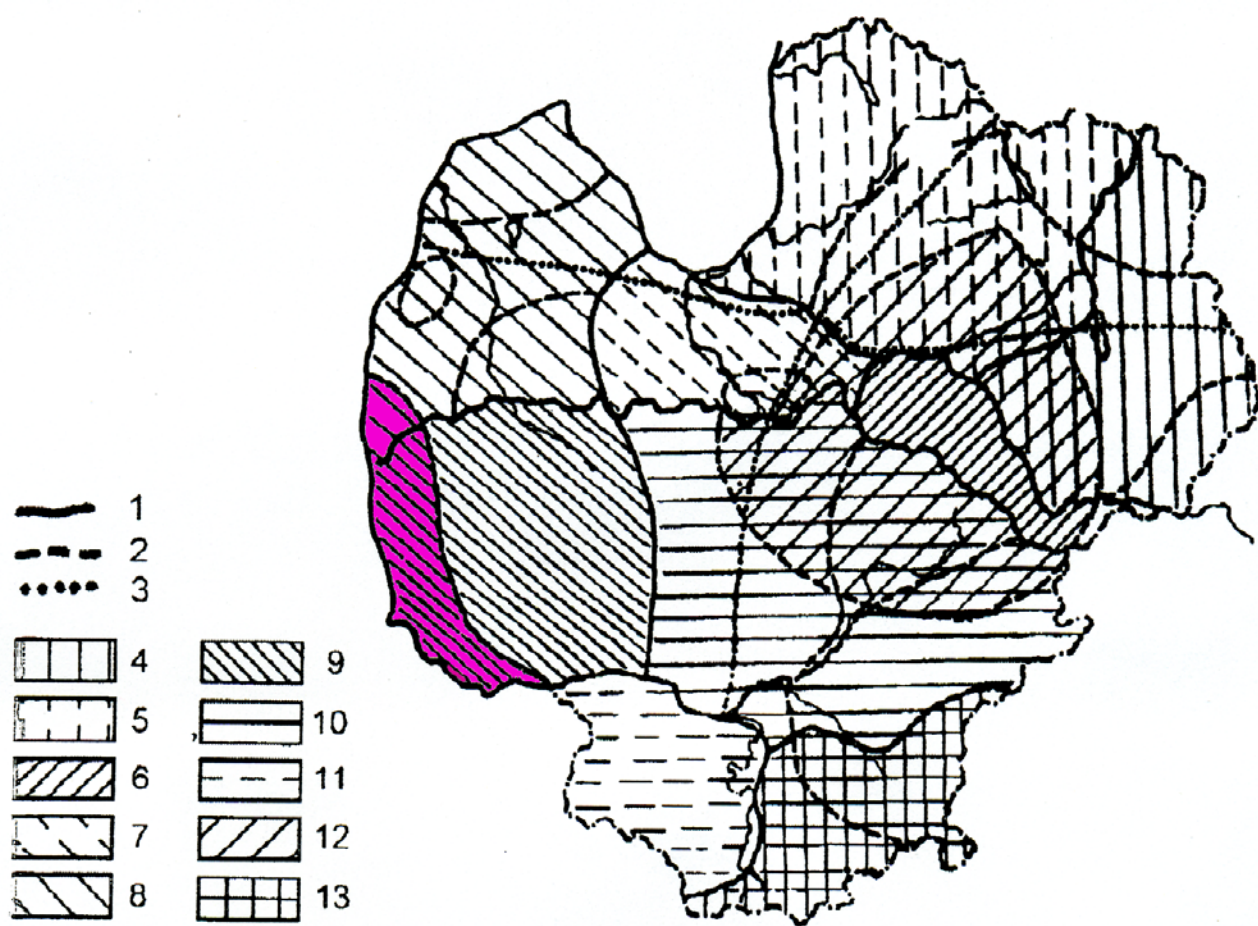

VALSTS
PĒTĪJUMU PROGRAMMA
NACIONĀLĀ
IDENTITĀTE

Grāmata izdota ar Valsts pētījumu programmas „Nacionālā identitāte (valoda, Latvijas vēsture, kultūra un cilvēkdrošība)” finansiālu atbalstu.

**Apdzīvotas vietas un zvejniekciemi
Latvijas piekrastē**

Vēsturiski etnogrāfiskie apgabali Latvijā un Lietuvā : 1 – vēsturiski etnogrāfisko apgabalu robežas; 2 – vēsturiski etnogrāfisko rajonu robežas; 3 – vertikālā un horizontālā zonējuma robežas; 4 – Latgale; 5 – Vidzeme; 6 – Augšzeme; 7 – Zemgale; 8 – Kurzeme; 9 – Žemaitija; 10 – Augštaitija; 11 – Aiznemuna; 12 – iespējamā senā sēļu apdzīvotā teritorija; 13 – Dzūkija.

Baltijas jūras austrumu piekraste

jūra un mare baltu valodās

marè/je/ vandenio nepritruks

‘jūrā ūdens nepietrūks’

jak kropla v mořu ‘kā

piliens jūrā’

***brien pa jūru, iet pa jūru, no jūras izceļas, par
asins jūru, par deviņām jūrām, asiņaina jūra,
sarkana jūra, jūras ūdins, trejdeviņas jūras
akmiņi, trejdeviņas jūras ūdeņi***

Czas i morze bezrészno stojec ni

***moze ‘laiks un jūra nevar stāvēt
nekustīgi’***

***dusmīgs kā jūra; piens kā jūra; kā
piliens jūrā; aiz trejdeviņām jūrām***

piekrastes iedzīvotāji

***Kad latviski runā, tad labi
luomi, zivis labi ķeruo ties.***

***Valoda – mēle – jau nav
maiss, kas uz muguras jānes.***

Kur līvu valoda, tur gluds prāts.

***Kad latvietis runā ko vāciski,
tad gaidāms draņķa laiks.***

Ventiš i jestrš un šerps ciliks.

Lībieši ir velna izmācīti.

Jūrmalnieku iesaukas

kājgrieži

spickāji

vārnu kodēji

aunarīkles

trīgalvji

spitalastes

garkabatas

inde(v)puori

piekrastes pārdabiskie spēki

***Barbara swięti rēbokach
pamięto*** ‘Barbara svētā par
zvejniekiem gādā (atceras)’

***Velkot pirmo lomu no tā trīs
butes meti pār kreiso plecu jūrā
atpakaļ..***

Pūķis – mājas kauķs. No citu zog, nes mājās.

***Krosnięta komus pomogaję
‘rūķi kādam palīdz’***

Krosnię cos wzęto ‘rūķi kaut ko
paņēmuši’

jūras mītiskais personāžs

***Kur tos ugnelēs vaikšcio, sako
nekrištytos dūšios tos vaikšcio***
‘kur tās uguntiņas [maldugunis]
kustas, saka, tās nekristīto
dvēseles staigā’

***Ona spiewo tak piēknie,
jak morsko panna*** ‘viņa
dzied tik skaisti kā jūras
jumprava’

Penqže p̄resuša djābet ‘naudu
žāvē velns’

Kā vells ar vējlukturi ‘ļoti ātri’

priekšstati par jūru

Jūra balta kā ābele. Jūras ūdens ir sāļš tāpēc, ka tanī dzīvo siļķes.

Tik skaidrs kā jūras ūdentiņš

Vērsis peld jūrā, ragi ārā

(Kuģis)

Ilgai prausiasi, kaip saulē

mariose ‘ilgi mazgājies kā saule
jūrā’

Lācis iet pa lauku, pēdas nepaliek

(Laiva jūrā)

***No to Pón Bóg stworzył morze,
zébë w nim rëbë zëc mogtë***

‘tāpēc Kungs Dievs radīja jūru, lai
tajā zivis varētu dzīvot’

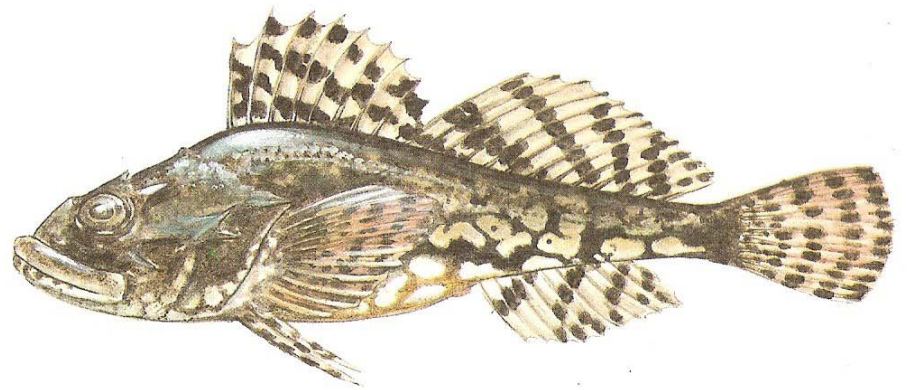
Morze je wiéldzie, sec môtô,

a człowiek jak ptôch ‘jūra ir
liela, tīkls mazs, bet cilvēks kā
putns’

***Mencu buļļi ir melli, raibi,
izpūruši, ar tiem noteic vēju.
Sažāvē, novieto ziemeļu pusē
(Papē)***

**Seehahn, Cottus scorpius. Zeigt,
gedörnt an einem Faden
Längend, mit dem Kopfe die
Richtung des Windes an
(Frischbier 1882 I 143).**

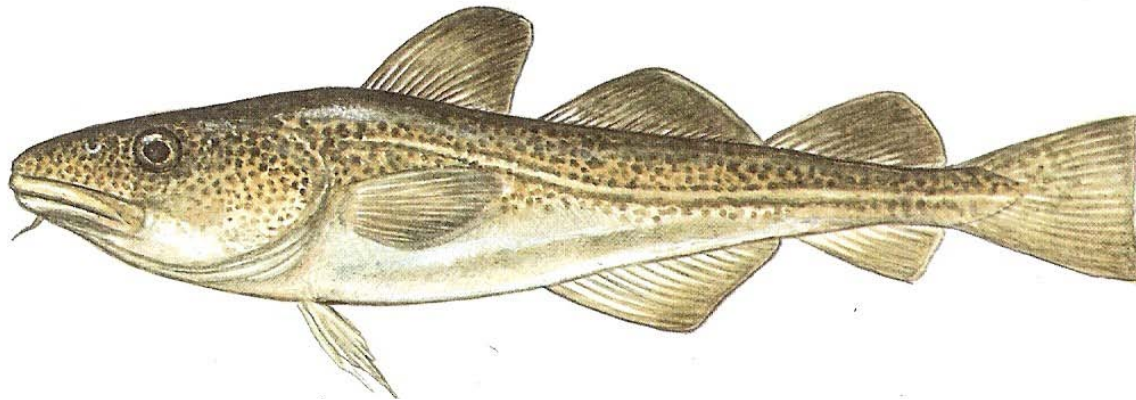
**Na Helu suszą *morske*Oo kura
nad kominkiem i zawieszają na
nitce u sufitu, aby wskazywał im
kierunek wiatrów (S III 113).**

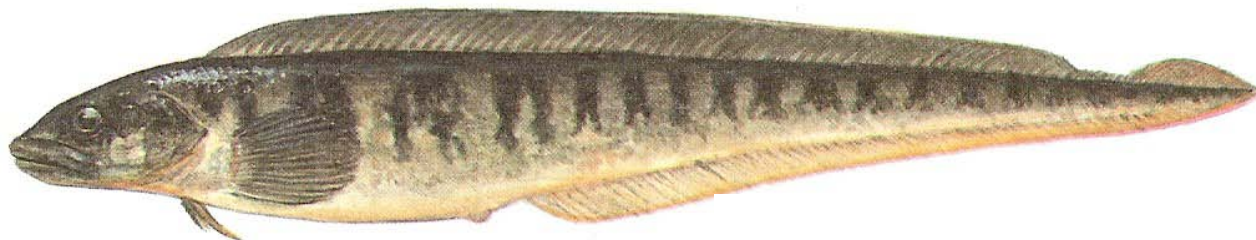
***jūrasbullis* (Myoxocephalus scorpius)**

***Kamrāts, art mager dorsch. Man sagt daß
die fischer ihn die augen ausstechen,
wieder ins Wasser werfen und sagen tohpi
Trekns das ist: werde fett***

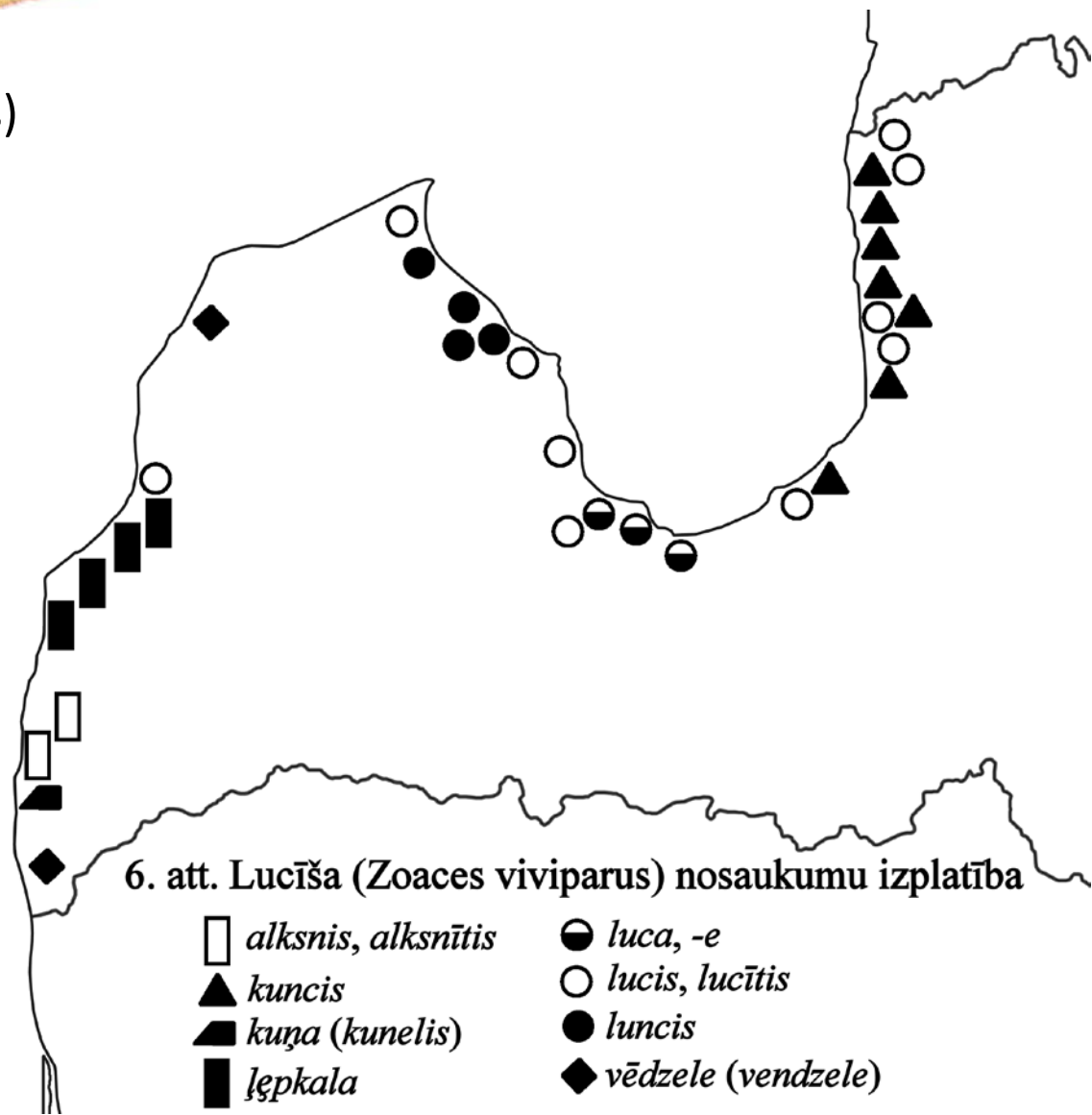
*'kamrāts, vāja menca. Saka, ka zvejnieki
tām izdur acis, iesviež atpakaļ ūdenī un
saka topi trekns.. '*

menca (Gadus morhua callarias)

lucītis (*Zoarces viviparus*)

Grāmatā apkopotais valodas un folkloras materiāls par jūru iezīmē tēmas satura lielo nozīmi latviešu, kā arī citu Baltijas jūras austrumu piekrastes tautu kultūrvēsturē, atklājot arī to savstarpējos kontaktus.